

WYCHOWANIE DIALOGOWE KU WARTOŚCIOM W RODZINIE JAKO POMOC W TWÓRCZYM ZAANGAŻOWANIU CZŁOWIEKA W NAUCZANIU JANA PAWŁA II

DIALOGUE-BASED UPBRINGING TOWARDS VALUES IN FAMILY AS HELP IN CREATIVE ENGAGEMENT OF A PERSON ACCORDING TO THE TEACHINGS OF JOHN PAUL II

Rozprawy Społeczne, nr 4 (IX), 2015

Wiesława Buczek

Ośrodek Doradztwa i Usług Oświatowych Edukacja 2001 w Radomiu
Publiczne Gimnazjum nr 3 im. Jana Kochanowskiego w Radomiu

Buczek W. (2015), *Wychowanie dialogowe ku wartościom w rodzinie jako pomoc w twórczym zaangażowaniu człowieka w nauczaniu Jana Pawła II*. Rozprawy Społeczne, 4 (9), s. 16–22.

Streszczenie: Rodzina jest pierwszym i najważniejszym środowiskiem, w którym dokonuje się rozwój osobowości dziecka. Rodzina stanowi jedną z najważniejszych wartości społecznych i kulturalnych. W nurt chrześcijańskiej wizji człowieka i humanizmu integralnego wpisuje się koncepcja pedagogiczna jednego z przedstawicieli myśli pedagogicznej, twórcy koncepcji pedagogiki personalno-egzystencjalnej znanej jako pedagogika dialogu – ks. Janusza Tarnowskiego. Wychowanie w nauczaniu Jana Pawła II uważanego za „papieża dialogu” jest mocno osadzone w przestrzeni uniwersalnych wartości prawdy, dobra i piękna, aby mogło się kształtować człowieczeństwo wychowanka, o którym pisze autor koncepcji pedagogiki dialogu.

Słowa kluczowe: Jan Paweł II jako człowiek dialogu, rodzina, dialog wychowawczy

Summary: The family is the first and the most important community in which the development of human's personalities is making. The essential role in the building of the family as a marriage community encompasses appropriately understood personal dialogue between its members realised in freedom and responsibility which in a consequence leads to the engagement in the process of upbringing. The pedagogic concept of one of the representatives of pedagogic idea, the author of the concept of personal-existential pedagogy known as pedagogy of dialogue-father Janusz Tarnowski, forms part of the mainstream of the Christian human's vision and integral humanism. The upbringing in the teaching of John Paul II thought as <the Pope of the dialogue> is strongly set in the space of universal values of truth, good and beauty to form the pupil's humanity of which the author of the concept of pedagogy of dialogue writes.

Keywords: Pope Jan Paweł II, family values, the process of education and upbringing, educational dialogue

„Szacunek i miłość powinny się rozciągać także na tych, którzy w kwestiach społecznych, politycznych lub też religijnych inaczej niż my myślą bądź postępują; im głębiej poprzez człowieczeństwo i miłość zrozumiemy sposób ich myślenia, tym łatwiej będziemy mogli nawiązać z nimi dialog. Taka właśnie miłość i życzliwość jednak nie powinny nas nigdy czynić obojętnymi na prawdę i dobro. Sama miłość skłania uczniów Chrystusa do głoszenia wszystkim ludziom zbawczej prawdy” (Sobór Watykański II).

Słowa Soboru Watykańskiego II na temat rodziny i wychowania brzmią donośnie, gdy na gruncie pedagogicznym widzimy obecnie różnorodność koncepcji pedagogicznych i teorii wychowawczych.

Jasne i zrozumiałe słowa Ojców Synodu zebranego w 1980 roku w Rzymie, mają szczególne znaczenie w oświadczeniu, w którym stwierdzają jednogłośnie, że: „Ten święty Synod, złączony w jedno wiary z Następcą św. Piotra, utrzymuje w mocy to, co jest zawarte w dokumentach Soboru Watykańskiego II” (Jan Paweł II 1980). Poszanowanie odmienności każdego człowieka, jego godności, budzi respekt dla cudzego, czasami innego zdania, ale jest warunkiem odkrycia prawdy swego człowieczeństwa na drodze dialogu, rozumianego przez niektórych pedagogów i wychowawców jako poznanie, zrozumienie i ewentualne współdziałanie. Troska o człowieka, o jego godność zawsze była w centrum uwagi Kościoła. To właśnie Kościół przekazywał i przekazuje współcześnie żyjącym prawdziwe, wręcz profetyczne wypowiedzi, które „potwierdzają i jasno tłumaczą prastarą, i wciąż nową naukę i przepisy Kościoła, dotyczący małżeństwa, relacji interpersonalnych w rodzinie i przekazywania życia ludzkiego” (Jan Paweł II 1980).

Adres do korespondencji: Wiesława Buczek, Publiczne Gimnazjum nr 3 im. Jana Kochanowskiego w Radomiu, e-mail: wiesia-be@interia.pl, tel.: 609 191 025

Rodzina w nauczaniu papieży

Wychowanie młodego człowieka, pozostające w gestii podstawowych środowisk, takich jak: rodzina, kościół, szkoła, wielokrotnie było tematem różnych dokumentów papieży, m.in. encyklika Piusa XI „*Divini Illius Magistri*” czy Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim „*Gravissimum Educationis*” Soboru Watykańskiego II, które nawiązują do wytycznych encykliki Piusa XI. W łączności z tradycją Kościoła, podjęte przez Sobór nauczanie, a wyrażone przez papieża Pawła VI na kartach Konstytucji duszpasterskiej o Kościele i świecie współczesnym „*Gaudium et spes*”, w encyklice „*Humanae vitae*” czy „*Ecclesiam suam*” potwierdza i jasno wykląda naukę o człowieku i rodzinie. Na drodze dialogu – jak mówi papież Paweł VI w swej encyklice „*Ecclesiam suam*” – powinny być rozwiązywane konflikty występujące często w rodzinach (Paweł VI 1964) na styku rodzice – dorastające dzieci, w relacjach między rodzicami a już dorosłymi ich dziećmi, czy pomiędzy małżonkami a teściami. Papież stwierdza ponadto, że w dialogu prawda łączy się z miłością, a właściwości dialogu, takie jak: zrozumienie, łagodność, zaufanie czy roztropność umiejscawiane są w kontekście ewangelizacyjnym. Głębia dialogu – jak naucza Paweł VI – pozwala odnieść takie rozumienie dialogu do wszelkich relacji interpersonalnych również w życiu społecznym i politycznym.

Szczególne troska Kościoła o rodzinę dała się zauważyć w okresie pontyfikatu Jana Pawła II. Do najważniejszych dokumentów papieskich w zakresie problematyki małżeństwa i rodziny należą: Adhortacja apostolska „*Familiaris Consortio*” z 1981 roku, „*Karta Praw Rodziny*” z 1983 roku oraz „*List do Rodzin*” ogłoszony w 1994 roku z okazji Międzynarodowego Roku Rodziny. Zagadnienie małżeństwa i rodziny znajduje poczesne miejsce w papieskich przemówieniach wygłaszanych podczas spotkań i wizyt pasterskich. W „*Liście do Rodzin*” Ojciec Święty pisał, że: „pośród wielu dróg, jaką idzie w swoim życiu człowiek rodzina jest drogą pierwszą i z wielu względów najważniejszą. Rodzina jest tą drogą, od której nie może się on odłączyć” (Jan Paweł II 1994). Rodzina jest pierwszą i z różnych względów najważniejszą drogą Kościoła. Na początku tej drogi rozwoju człowieka stoi dom rodzinny. Rodzina stanowi początek, źródło i punkt zbieżny w relacjach międzyludzkich. Znajduje się u podstaw narodu i jego społecznej świadomości. Myśli nauczania papieża Jana Pawła II kontynuuje Ojciec Święty Benedykt XVI, który w swej pierwszej encyklice „*Deus Caritas Est*” wskazuje na miłość bliźniego zakorzenioną w miłości Boga do człowieka. Bóg, stwarzając człowieka na swój obraz i podobieństwo, nieustannie podtrzymuje go w istnieniu, wpisując w człowieczeństwo mężczyzny i kobiety powołanie, a więc zdolność i odpowiedzialność za miłość oraz wspólnotę rodzinną (Benedykt XVI 2005). Miłość jest zatem podstawowym i wrodzonym powołaniem każdej istoty ludzkiej. Dlatego powinna być realizo-

wana w tej najmniejszej wspólnotce jaką jest rodzina. Mówiąc do młodych w Brazylii, Benedykt XVI wskazał na znaczenie uświęcenia miłości kobiety i mężczyzny w sakramencie małżeństwa: „Bądźcie ludźmi wolnymi i odpowiedzialnymi, połóżcie szczególny nacisk na rodzinę, niech rodzina stanie się centrum, z którego promieniują pokój i radość; bądźcie promotorami życia od poczęcia aż do naturalnej śmierci; opiekujcie się starszymi, dlatego, że im należy się szacunek i podziw za dobro, które wam zostawiają” (Benedykt XVI 2006). W innym miejscu na V Światowym Spotkaniu Rodzin w Walencji Benedykt XVI powiedział: „Rodzina jest szkołą humanizacji człowieka, aby wzrastał on, aż stanie się prawdziwie człowiekiem” i ostrzegł przed rozpowszechnionym współcześnie hedonizmem, który banalizuje stosunki międzyludzkie oraz pozbawia ich prawdziwej wartości i piękna (Benedykt XVI 2006).

Rodzina wspólnotą dialogową odpowiedzialną do wychowania dzieci

Istotną rolę w budowaniu rodziny jako wspólnoty małżeńskiej zajmuje właściwie rozumiany dialog osobowy między jej członkami, realizowany w wolności i odpowiedzialności. Wymaga on wspólnej płaszczyzny porozumienia, a potem uczenia się słuchania i rozmowy. Jego istotę stanowi dążenie podmiotów, czyli rodziców i dzieci do wzajemnego zrozumienia, zbliżenia się i współdziałania. Dialog rodzica z dzieckiem lub małżonkiem, umożliwiający poznanie go, zrozumienia i dążenie do współpracy staje się obecnie nieodzowny. W dialogu bowiem istnieje szansa na wzajemne odkrywanie siebie, nowych rzeczywistości, a to jest możliwe dzięki stawianiu pytań, słuchaniu i rozmowie. Czasami konieczne jest pokonanie wielu trudności, aby rozpocząć dialog i wiele cierpliwości, aby go kontynuować. Trzeba często przezwyciężyć lęk, usunąć uprzedzenia i znaleźć język porozumienia, który dla obu stron będzie oznaczał to samo. Tu potrzebna jest otwartość, szczerłość i autentyczność. Taki dialog to twórcze rozbudzenie pod względem umysłowym, emocjonalnym i działaniowym. W tej postawie dialogu ważna jest akceptacja odrębności myśli dziecka czy małżonka, szacunek dla niego i jego myślenia.

Toczące się życie współczesnej rodziny pozostawia ślady w świadomości dziecka. Trwałość tych śladów zależy od przyjęcia odpowiednich „środków”. Do najważniejszych zalicza się obecność rodziców, dialog między członkami rodziny, współodpowiedzialność wszystkich, wytworzenie pewnej obyczajowości w rodzinie. Kiedy mówimy o obecności, to nie jest to problem tylko bycia fizycznego w domu. Chodzi o stałą dyspozycję bycia dla kogoś, dla jego spraw – nawet najbłaższych kłopotów, radości, pytań i problemów. Chodzi o bycie do dyspozycji w każdej sytuacji nawet, gdy jest się bardzo zajęтым. Wymaga to cierpliwości, wzajemnego słuchania się, zaufania wobec drugie-

go człowieka, a także ciągłego wysiłku systematycznej pracy nad samowychowaniem. Jak mówi papież „przykazanie skierowane na początku do mężczyzny i kobiety, aby rośli i rozmnażali się, osiąga w ten sposób swoją całkowitą prawdę i urzeczywistnienie” (Jan Paweł II FC 15). Idąc za wskazaniami papieża, owa wspólnota mężczyzny i kobiety tzw. „komunia małżeńska” ma swoje korzenie w naturalnym uzupełnianiu się mężczyzny i kobiety. Trwanie w komunii, budowanie jedności wyrasta z najgłębszych ludzkich potrzeb, pragnień, dzielenia się miłością tym, co się posiada. Bóg przyjmuje tę potrzebę ludzką, potwierdza ją i oczyszcza, w podniesieniu miłości małżeńskiej do daru nowej komunii, komunii miłości w sakramencie małżeństwa (Jan Paweł II FC 19). Owa komunია małżeńska charakteryzuje się nie tylko swoją jednością, ale również swoją nierozdzielnością. Jak mówi Ojciec Święty, „dar sakramentu jest jednocześnie powołaniem i przykazaniem dla małżonków chrześcijańskich, aby pozostali wierni na zawsze, ponad wszelkie próby i trudności, w wielkodusznym posłuszeństwie woli Pana: <Co więc Bóg złączył, niech człowiek nie rozdziela>” (Jan Paweł II FC 20). Łaska sakramentu uzdalnia małżonków do tego, aby byli świadkami Boga. Najpierw wobec siebie, a potem wobec swoich dzieci. Aby „wszyscy członkowie rodziny, każdy wedle własnego daru mają łaskę i odpowiedzialny obowiązek budowania dzieła po dniu komunii osób, tworząc z rodziny <szkołę bogatszego człowieczeństwa>. Dokonuje się to przez łaskę i miłość wobec dzieci, wobec starszych i chorych, poprzez wzajemną służbę wszystkim; poprzez dzielenie się dobrami, radościami i cierpieniami” (Jan Paweł II FC 21).

Na co dzień ów dialog i komunία między małżonkami zakłada postawę aktywną, gotową do słuchania i przyjęcia współmałżonka w jego własnym odbiorze rzeczywistości. Zawsze w dialogu chodzi o relacje zorientowaną na drugiego, o bycie „z” i „dla” współmałżonka, o otwarcie autentyczne w relacjach osobowych. Dialog w małżeństwie pomaga małżonkom być prawdziwymi wobec siebie, obdarować drugiego sobą, swoim odmiennym czasem przeżywania świata. To otwarcie przed małżonkiem swojego świata: radości, lęków, doznań, przemyśleń, nadziei i planów, czyli wszystkiego, co tworzy moje „ja”, stanowi dialog. Drugi człowiek nie ma dostępu, nawet najbliższy, jeśli nie zostaną mu „otwarte drzwi”, bo każdy ma skłonność budowania wokół siebie „murów”. Potrzebna jest zatem chęć przełamywania ich, by być „jednym ciałem”. „Komunia rodzinna – jak stwierdza papież – wymaga szlachetnej gotowości każdego i wszystkich do zrozumienia, tolerancji, przebaczenia i pojednania. Dalej mówi Ojciec Święty, że „Chrystus obdarza rodzinę chrześcijańską łaską i odpowiedzialnym zadaniem przewyciężenia wszelkich podziałów i dążenia do pełnej prawdy komunii, zamierzonej przez Boga, <aby wszyscy stanowili jedno>” (Jan Paweł II FC 21). W duchu dialogu powinno też odbywać się

wychowanie dzieci, gdzie rodzice ufnie i z odwagą – jak stwierdza papież – powinni kształtować w dzieciach istotne wartości życia ludzkiego (Jan Paweł II FC 37). Rozmowy dialogowe w rodzinie przygotowują dziecko do życia społecznego. W społeczeństwie, w którym widzimy różnego rodzaju napięcia i konflikty, często występujące negatywne zjawiska, zagrażające rodzinie, takie jak: legalizacja rozwodów, aborcja, utrwalanie mentalności przeciwnej poczętemu życiu, przeżywanie wolności jako niczym nie skrępowanego dążenia do osiągnięcia egoistycznie pojętego dobra, papież przeciwstawia wychowanie dzieci do poczucia sprawiedliwości przejawiającej się poszanowaniu godności każdego człowieka, prawdziwej miłości, szczerzej troski i bezinteresownej służby wobec drugich (Jan Paweł II FC 37). Stwierdza dalej, że – „dzieci poprzez miłość do rodziców, szacunek, należne im posłuszeństwo wnoszą swój wkład szczególny i niezastąpiony, w budowanie rodziny autentycznie ludzkiej i chrześcijańskiej. Jednakże papież zaznacza, że i rodzice swoje zadanie będą mieli ułatwione, jeśli swoją <władzę> będą wykonywać jako służbę, czyli posługę podporządkowaną dobru ludzkiemu i chrześcijańskiemu dzieci, w szczególności umożliwieniu im osiągnięcia prawdziwej wolności w odpowiedzialności i jeśli jako rodzice będą mieli świadomość otrzymania daru, jakim są dzieci” (Jan Paweł II FC 37).

Poprzez dialog istnieje możliwość wychowania seksualnego dzieci w rodzinie, gdzie – jak mówi papież – wychowanie to stanowi podstawowy obowiązek i prawo rodziców. I jak stwierdza dalej – „winno się dokonywać pod ich troskliwym okiem zarówno w domu, jak i wybranych i kontrolowanych przez nich ośrodkach wychowawczych. W tym sensie Kościół potwierdza prawo pomocniczości, które szkoła obowiązana jest przestrzegać, współpracując w wychowaniu seksualnym, w takim samym duchu, jaki ożywia rodziców” (Jan Paweł II FC 37). Dlatego Kościół w myśl słów Ojca Świętego sprzeciwia się rozpowszechnianym często innym formom informowania o życiu seksualnym w oderwaniu od zasad moralnych, które prowadzą do zepsucia i utraty niewinności ducha przez dzieci. Stąd ważne jest podjęcie zainicjowanego w dzieciństwie przygotowania dalszego do małżeństwa i życia rodzinnego, a następnie kontynuowanego przez katechezę dostosowaną do wieku bezpośredniego przygotowania poprzedzającego sakrament małżeństwa, tym samym zachęcając dzieci do podjęcia współpracy z rodzicami. Bo jak uczy Jan Paweł II, „rodzina dlatego otrzymuje misję strzeżenia, objawiania i przekazywania miłości, będącej żywym odbiciem i rzeczywistym udzielaniem się miłości Bożej oraz miłości Chrystusa Pana Kościołowi, Jego oblubienicy” (Jan Paweł II FC 17).

Akcenty pedagogiki dialogu w wypełnianiu funkcji rodziny

Rodzina jako głęboka wspólnota życia i miłości, posiada szczególne zadania, które są konkretnym wypełnieniem jej posłannictwa. Jan Paweł II w adhortacji „Familiaris Consortio” wymienia i nawiązuje do czterech podstawowych, jednorodnych i bogatych treści zadania rodziny. Są nimi:

1. tworzenie wspólnoty osób,
2. służba życiu,
3. udział w rozwoju społeczeństwa,
4. uczestnictwo w życiu i posłannictwie Chrystusa (Jan Paweł II FC 17).

Tym, co ożywia założoną przez dwoje ludzi rodzinę jest miłość, która jest wspólnotą osób: mężczyzny i kobiety jako małżonków, rodziców, dzieci i krewnych (Jan Paweł II FC 18). W wypełnianiu funkcji rodziny nie powinno również zabraknąć dialogu, który wpisuje się w rodzinę, szczególnie chrześcijańską. To pierwsze i najważniejsze środowisko wychowawcze, jakim jest rodzina, odgrywa bardzo ważną rolę w rozwoju osobowości dziecka. Dom rodzinny wyznacza podstawowe więzi międzyludzkie, jest źródłem siły moralnej i psychicznej. W domu rodzinnym odnajdujemy przekaz wartości, obyczajów i tradycji. Życie rodzinne w dynamice dialogu małżeńskiego, który staje się życiodajnym i skutecznym środkiem do budowania wspólnoty. Szczególnie miejsce papież przypisuje modlitwie. Modlitwa rodzinna służy ugruntowaniu rodziny. Przyczynia się do tego, że rodzina staje się Bogiem silna. W punkcie 59 „Familiaris Consortio” papież pisze: „Kościół modli się za rodzinę chrześcijańską i wychowuje ją do wiernego życia darem i zadaniem kapłańskim, otrzymanym od Chrystusa, Najwyższego Kapłana. [...] Modlitwa rodzinna ma swoje cechy charakterystyczne. Jest modlitwą wspólną męża i żony, rodziców i dzieci. Komunia w modlitwie jest jednocześnie owocem i wymogiem owej komunii otrzymanej w sakramentach chrztu i małżeństwa. Do członków rodziny chrześcijańskiej można w szczególności spójnie odnieść słowa Chrystusa, w których obiecał swą obecność: <zaprawdę powiadam wam: Jeśli dwaj z was na tej ziemi zgodnie o coś prosić będą, to wszystkiego użyje im mój Ojciec, który jest w niebie. Bo gdzie są dwaj albo trzej zebrani w imię moje, tam jestem pośród nich>”. Wzywając do modlitwy, Ojciec Święty pragnie, aby rodziny czerpały swoją siłę z pomocy Bożej, która została im udzielona jako „Kościołowi domowemu”, by wypraszały tę pomoc w pokornej i ufnej modlitwie. Rozwijając dalej tę myśl, wskazuje Jan Paweł II na element zasadniczy i niezastąpiony w wychowaniu do modlitwy. Jest nim dialog i konkretny przykład rodziców, żywe ich świadectwo (Jan Paweł II FC 60). Ze względu na szczególny charakter modlitwy rodzinnej, należy ją dostosować do potrzeb indywidualnych każdej rodziny, aby pobudzała uczucie czci i szacunku do Boga, a jednocześnie uczyła wzajemnego szacunku. Rodzice na mocy sakramentu małżeństwa, wypeł-

niając swoją misję, w sercach dzieci pozostawiają niezatarty ślad, którego nie zdołają zatrzeć późniejsze wydarzenia życiowe. Przekazywanie Ewangelii dzieciom i modlitwa, wiąże się często z cierpieniem rodziców, którzy niejednokrotnie napotykać ze strony dzieci odrzucenie bądź negacje, szczególnie w okresie dojrzewania i młodości. Jednak w myśl słów papieża, „rodzice powinni odważnie i z wielką pogodą ducha przyjmować trudności, na jakie niejednokrotnie napotyka ich posługiwanie ewangelizacyjne wobec własnych dzieci” (Jan Paweł II FC 53). Troska o wzrost miłości do Boga, dzielenie się całym swoim życiem na modlitwie, pogłębianie wiedzy o Bogu, przyjmowanie sakramentów świętych i praktyki religijne, miłość bliźniego – to wypełnienie przykazania miłości w dialogu, w którym słuchamy i odnajdujemy źródło, z którego czerpiemy, dzieląc się owocami duchowymi z innymi, w chrześcijańskim wychowaniu dzieci oraz udzielaniu pomocy sobie nawzajem, w różnych strukturach Kościoła i życia społecznego. Jest więc modlitwa rodzinna istotną częścią życia chrześcijańskiego, ujmowanego w jego integralności w tym, co stanowi jego centrum – jak stwierdza papież – jest częścią naszego człowieczeństwa, „nie jest ucieczką od obowiązków, lecz dla rodziny stanowi jeszcze większą zachętę do podejmowania i wypełniania wszystkich swoich odpowiedzialnych zadań i podstawowej komórki ludzkiego społeczeństwa” (Jan Paweł II FC 62).

Dialogowa współpraca rodziny w misji Kościoła

Społeczne zadania rodziny nie są możliwe do realizacji bez poznania i zrozumienia podstaw treści i cech charakterystycznych dla funkcjonowania rodzin zawartych na mocy łaski sakramentu małżeństwa. Jak stwierdza w tym temacie Jan Paweł II, „rodzina chrześcijańska jest powołana do brania żywego i odpowiedzialnego udziału w posłannictwie Kościoła w sposób sobie właściwy i odrębny, czyli oddając siebie samą na służbę Kościołowi i społeczeństwu” (Jan Paweł II FC 50). Małżonkowie, rodzice i dzieci jako rodzina, powinni w wierze stanowić „jeden duch i jedno serce”. Jan Paweł II zaprasza rodzinę do współpracy z innymi rodzinami, do dialogu, aby „przez miłość małżonków, ofiarną płodność, jedność i wierność, jak i przez miłosną współpracę wszystkich członków ujawniać wszystkim żywą obecność Zbawiciela w świecie oraz prawdziwą naturę Kościoła” (Jan Paweł II FC 50). W tym ujawnia się potrójna treść posłannictwa rodziny, a mianowicie: „1. wspólnota wierząca i ewangelizująca, 2. wspólnota dialogu z Bogiem, 3. wspólnota w służbie człowiekowi” (Jan Paweł II FC 50).

Podstawowym momentem wyznania wiary przyszłej rodziny jest sakrament małżeństwa, gdzie w obecności wspólnoty Kościoła młodzi wyznają swoją wiarę. To wyznanie wiary przedłuża się w chwili, gdy Bóg powołuje ich na rodziców. Gdy razem, uczestniczą w tajemnicy chrztu dzieci, gdyż

On przychodzi do ich wspólnoty w konkretnych wydarzeniach. Przychodzi w problemach, trudnościach, codziennych sprawach życia, objawiając im konkretne wymagania. To odkrywanie Bożej obecności powinno odbywać się w dialogu między małżonkami, dziećmi i rodzicami, miłości przeżywanej w Duchu Chrystusa. W zależności od tego, w jakim stopniu rodzina przyjmie Ewangelię – stwierdza papież – staje się ona wspólnotą ewangelizującą, gdyż przyszłość ewangelizacji zależy w dużej mierze od „Kościoła domowego” (Jan Paweł II FC 50). Rodzina z racji swoich funkcji jako społeczność podstawowa łączy osobę ludzką ze społeczeństwem. Jest niejako pośrednikiem między jednostką a społeczeństwem. W rodzinie tkwią korzenie podstawowych wartości społecznych. Przejawiający się w rodzinie walor społeczny, istniejący w relacjach osobowych, pomaga w odkrywaniu i wzmacnianiu więzi społecznych, narodowych, patriotycznych czy innych. Wspólnota rodzinna jest więc znakiem porządku społecznego, sprawdzianem dla społeczności politycznej, gdyż można mówić o zdrowym rozwoju porządku społecznego, gdy jest zdrowa rodzina. Stąd zadaniem państwa jest służba rodzinie i jej kulturze moralnej.

Wszystkie środowiska odpowiedzialne za wychowanie, w tym państwo i Kościół – jak stwierdza papież – są „odpowiedzialne i mają obowiązek służenia rodzinie wszelkimi środkami pomocy, aby rodziny mogły wypełniać swoje zadania wychowawcze” (Jan Paweł II FC 40). Jan Paweł II zaprasza do współpracy i głębokiego zaangażowania w celu nawiązania serdecznego i czynnego kontaktu z nauczycielami i kierownictwem szkoły. Jeśli jednak – mówi papież – „w szkołach naucza się ideologii przeciwnych wierze chrześcijańskiej, rodziny, o ile to możliwe przy pomocy różnych zrzeszeń rodzinnych, muszą ze wszystkich sił i z całą umiejętnością pomóc młodym, ażeby ci nie oddalili się od wiary. W tym przypadku rodzina potrzebuje pomocy duszpasterzy, którym nie wolno zapomnieć, że rodzice mają nienaruszalne prawo do powierzenia dzieci wspólnocie kościelnej” (Jan Paweł II FC 40). W stwierdzeniu tym Ojciec Święty potwierdza odpowiedzialność rodziców za wychowanie chrześcijańskie swoich dzieci, gdyż władze szkolne nie powinny zapominać, że do rodziców należy niezbywalne prawo do wychowania i oni są pierwszymi wychowawcami dzieci. We wzajemnych stosunkach rodzina, jak i szkoła czy Kościół powinny kierować się otwartością, szczerą chęcią spotkania i dialogiem, bezinteresowną chęcią służenia sobie oraz wielkoduszną służbą i głęboką solidarnością (Jan Paweł II FC 43). W ten sposób zostanie umocniona autentyczna więź i dojrzała komunika osób w rodzinie, a ona sama stanie się „przykładem i bodźcem dla szerszych kontaktów społecznych w duchu szacunku, sprawiedliwości, dialogu i miłości” (Jan Paweł II FC 43). Zadania społeczne rodziny wchodzi więc w zakres powołania jej do posłannictwa i służby drugiemu człowiekowi. Tym samym – jak mówi papież – „będą mogły dokonać dzieła wychowania, dając dzieciom wzór życia opartego na takich wartościach,

jak: prawda, wolność sprawiedliwość i miłość, jak też czynne i odpowiedzialne zaangażowanie na rzecz autentycznie ludzkiego dorastania społeczeństwa i jego instytucji czy wreszcie przez jawne popieranie na różny sposób stowarzyszeń specjalnie powołanych do zajmowania się problemami ładu międzynarodowego” (Jan Paweł II FC 48).

Jan Paweł II a dialogowe wychowanie ku wartościom

Dorobek myśli Jana Pawła II stanowi niewyczerpalne źródło, z którego czerpiemy i będziemy czerpać jako rodzice i wychowawcy. Jan Paweł II w czasie trwania swego pontyfikatu nieustannie nawoływał do urzeczywistniania wartości w wychowaniu. Rozumienie wychowania przez Jana Pawła II ma różne ujęcia i należy spojrzeć na nie w aspekcie pedagogicznym, socjologicznym i psychologicznym przy założeniu perspektywy ontycznej (Chałas 2006, s. 22). Wśród wielu znaczeń najważniejsze jest według Jana Pawła II „wzrastanie w pełni człowieczeństwa, w pełni życia” (Chałas 2006). Jest to wychowanie integralne i uniwersalne dla każdego człowieka, polegające na przyłgnięciu do takich wartości, jak: prawda, dobro i piękno. Tym, który wskazywał na źródło tych wartości, jak twierdzi Jan Paweł II, jest Jezus Chrystus. W osobie Jezusa Chrystusa papież widzi podstawę i autorytet moralny. Dla Jana Pawła II, wychowanie rozumiane jako „sztuka” jest jednym z czynników, które aktywnie włączają w proces wychowania działania podejmowane przez wychowanka jak i wychowawcę. Jest to obustronne, świadome i celowe działanie, polegające na wzajemnym obdarzaniu się człowieczeństwem. W Liście do Rodzin „*Gratissimam sane*”, który został opublikowany z okazji Roku Rodziny w 1994 r., czytamy m.in. że: „wychowanie to obdarzanie dwustronne. Rodzice obdarzają swym dojrzałym człowieczeństwem nowo narodzonego człowieka, a ten z kolei obdarza ich całą nowością i świeżością człowieczeństwa, które przynosi ze sobą na świat” (Jan Paweł II 1994). Perspektywa rodzicielstwa czyni rodziców w procesie wychowania bezpośrednimi wychowawcami w stosunku do swoich dzieci i stanowi o ich pierwszeństwie przed innymi w procesie wychowania. Jak stwierdza Jan Paweł II, „zrodzenie co do ciała, oznacza początek dalszego <rodzenia> stopniowego, i wielostronnego rodzenia poprzez cały proces wychowania (Jan Paweł II 1994). Jeszcze przed wyborem na stolicę Piotrową w swoich wypowiedziach papież mówił, że „wychowanie to twórczość o podmiocie najbardziej osobowym” (Wojtyła 1986). Podkreślał też pełną i dogłębną autentyczność, która stanowi niepowtarzalny rys osobowości kobiety i mężczyzny. Owa autentyczność ma wpływ na proces wychowania, w którym zarówno wychowawca jak i wychowanek oddziałują na siebie i następuje między nimi nie tylko wymiana informacji, ale również wymiana darów, jakimi się wzajemnie obdarzają. Rodzic lub

wychowawca w kontakcie z wychowankiem zawsze powinien pamiętać o tym, że człowiek jest powołany do życia w prawdzie i miłości. Mając na względzie wartości, rodzic lub wychowawca – według Jana Pawła II – to osoby, które „rodzą” w znaczeniu duchowym, to „urzeczywistnienie siebie poprzez dar z samego siebie” (Jan Paweł II 1994).

Idąc za wskazaniem Ojca Świętego ks. J. Tarnowski, przedstawia dialog wychowawczy, zakorzeniony w pedagogice personalno-egzystencjalnej, twierdząc, że w pedagogice dialogu relacje osobowe między wychowawcą a wychowankiem przebiegają tak samo, czyli od wychowawcy do wychowanka i od wychowanka do wychowawcy. Stąd proces edukacyjny jest trójfazowy: wychowawca wpływa na wychowanka, wychowanek wpływa na wychowawcę, wychowawca i wychowanek wychowują się nawzajem. Takie ujęcie procesu wychowawczego ma duże znaczenie dla rozwoju dziecka, które w rodzinie otrzymuje przekaz międzypokoleniowych doświadczeń życiowych, wartości, co pozwala mu na przyjęcie ich lub odrzucenie. Wyznacznikiem i środkiem podstawowym do osiągnięcia trwałych postaw powinien być dialog osobowy, który spełniając swoje kryteria jest też propozycją dialogowego wychowania. Mówiąc o dialogu w rodzinie, nie można pominąć drugiej kategorii pedagogicznej, jaką jest autentyczność. Podobnie jak dialog ma ona duże znaczenie w procesie wartościowania. Autentyczność postawy rodziców wpływa na środowisko rodzinne dziecka, które wzrasta w atmosferze miłości. Rodzice, będąc pierwszymi wychowawcami dziecka, swoją postawą i zaangażowaniem pomagają dziecku odkrywać prawidłowe relacje międzyludzkie, oparte na akceptacji, odpowiedzialności, zaufaniu, otwartości na drugiego człowieka, co pozwala dziecku rozumieć i przyjmować stawiane mu wymagania, na miarę jego możliwości rozwojowych. Dziecko uczy się w ten sposób i rozumie wzajemną wymianę darów, prowadzoną systematycznie i równoważnie w imię zasady sprawiedliwości, co prowadzi do harmonii w miłości (Wilk 2002). Odstąpienie od kierowania się zasadami wspólnotowymi w rodzinie i zanik prawidłowych relacji osobowych między osobami może doprowadzić do zaniku miłości, usztywnienia postaw między członkami rodziny, co w konsekwencji spowoduje rozpad więzi i rodziny.

Autentyczność rodziców ma również wpływ na rozwój duchowy dziecka, gdzie pomagają oni sobie nawzajem w nawiązaniu relacji z Bogiem. Jest to wyraz troski z ich strony o wychowanie religijne swoich dzieci. Konieczne tu jest jednak, jak stwierdza M. Nowak, uwzględnienie poszczególnych etapów rozwoju dziecka, jego sytuacji materialnej, psychicznej oraz religijnej (Nowak 2000). Autor wymienia też potrzebę podjęcia wysiłków doprowadzenia ideałów, celów i wartości religijnych do spotkania z wartościami życiowymi, aby dziecko mogło stawiać pytania odnoszące się do życia w kontekście wiary w Boga (Nowak 2000, s. 469). Takie działania ze strony rodziców powinny umożliwić otwarcie się

dziecka na rzeczywistość nadprzyrodzoną. Ważne jest też, jak podkreśla M. Nowak, by zarówno rodzice ja i wychowawca właściwie zrozumieli swoje funkcje i uwzględnili je w procesie wychowania (Nowak 2000).

Reasumując, należy stwierdzić, że rodzina – jako podstawa istnienia człowieka – jest miejscem, w którym dokonuje się przekaz wartości i wychowanie ku wartościom. Proces ten zależy od właściwego rozumienia małżeństwa i rodziny, gdzie oboje rodzice są osobami, których postawa i autentyczność mają znaczącą rolę wychowawczą. Przebieg procesu wychowawczego, a więc socjalizacja dziecka, zależy od stopnia przygotowania rodziców do życia małżeńskiego i rodzinnego, stosowanych metod wychowawczych i własnych postaw, które dziecko zastaje i przyjmuje określone wzorce zachowań, poglądy i system wartości. Wpływ najbliższego środowiska jest tu znaczący, ponieważ w nim następuje formowanie systemu wartości, który powinien być konstruowany w oparciu o uniwersalne wartości. Wychowanie do wartości, jak stwierdza wielu pedagogów zajmujących się problematyką rodzinną, wskazuje na współpracę środowiska rodzinnego ze środowiskiem szkolnym, które powinno być spójne. Dziecko powinno wzrastać osobowo i rozwijać swoje człowieczeństwo, a środowiska wychowawcze powinny przekazywać wartości uniwersalne i pomagać dziecku je urzeczywistniać w swojej codzienności. Dialog wychowawczy z dzieckiem – wychowankiem, gdzie jest miejsce na rozmowę, zrozumienie, porozumienie i ewentualną współpracę, jest propozycją, która ze względu na swe uniwersalne odniesienie może być wykorzystana w wychowaniu ku wartościom. W myśl tego stwierdzenia, trafna staje się definicja wychowania, że „wychowanie jest osobowym spotkaniem i dialogiem wychowawcy – mistrza i ucznia, który wspomaga wychowanka we wprowadzaniu w świat wartości, prowadząc go tym samym do pełni rozwoju osobowego, do głębi człowieczeństwa” (Chałas 2003). Dialog jest tu wpisany w godność osobową wychowawcy i wychowanka, rodzica i dziecka, gdzie na płaszczyźnie rozmowy i porozumienia obie strony stają się równorzędnymi partnerami dialogu wychowawczego, że to „rodzice, wychowawcy ukazując wartości swoją postawą, przez własne świadectwo wartości wychowują wartościami, którymi żyją, a nie tylko proponują” (Tarnowski 2003). Tym samym rodzice i wychowawcy dzięki dialogowi, będąc na wspólnej płaszczyźnie porozumienia z dzieckiem, mogą wiele również od niego się nauczyć.

Ponadczasowość pedagogicznego spojrzenia na wychowanie przez Jana Pawła II przekonuje nas jako rodziców, pedagogów i wychowawców do stwierdzenia, że papież uczy konstruktywnego przeżywania codzienności, krytycznego myślenia o zastanej rzeczywistości, a tym samym szukania prawdy. Akceptacja autorytetu osoby Jezusa Chrystusa, który jest wzorem mistrzowskiego dialogu Boga i człowieka jest pomocą, aby wychowawca angażował się

w rozwój własnego człowieczeństwa na drodze dialogu i działań dla dobra innych. Wychowanie dialogowe ku wartościom, w rozumieniu Jana Pawła II, to proces wzrastania ku rozwojowi człowieczeństwa na drodze zrozumienia, porozumienia i współpracy między wychowankiem a wychowawcą.

Literatura:

1. Benedykt XVI (2005), *Encyklika „Deus Caritas Est”*. http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/encykliki/deus_caritas_25122005.html, (dostęp: 30.04.2015).
2. Benedykt XVI (2006), *Rodzina jest szkołą humanizacji człowieka*, Światowe Spotkanie Rodzin, Walencja 2006, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/podroze/walencia-2006.html, (dostęp: 30.04.2015).
3. Chałas K. (2006), *Wychowanie ku wartościom w świetle nauczania Jana Pawła II. Elementy teorii i praktyki*. Jedność, t. 3, Lublin-Kielce.
4. Chałas K. (2003), *Wychowanie ku wartościom. Elementy teorii i praktyki*. Jedność, t. 1, Lublin-Kielce.
5. Jan Paweł II (1981), *Adhortacja Apostolska o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym „Familiaris Consortio”*.
6. Jan Paweł II (1994), *List do Rodzin „Gratissimam sane”*. http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/gratissimam.html, (dostęp: 30.04.2015).
7. Nowak M. (2000), *Podstawy pedagogiki otwartej*. Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin.
8. Paweł VI, *Ecclesiam suam*. http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pawel_vi/encykliki/ecclesiam_suam_0608, (dostęp: 30.04.2015).
9. Tarnowski J. (1982), *Problem chrześcijańskiej pedagogiki egzystencjalnej*. ATK, Warszawa.
10. Wilk J. (2002), *Pedagogika rodziny. Zagadnienia wybrane*. Lublin.
11. Wojtyła K. (2001), *Miłość i odpowiedzialność*. Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin.